

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره المرسلات

(رساله ماستری)

محصل: اسدالله " حنفي "

استاد رهنما: دكتور پوهنمل نصر من الله " مجاهد "

سال: 1402 هـ . ش 1445 هـ ق

پوهنتون سلام
پوهنځى شرعيات وقانون
پروگرام ماسترى تفسير وحديث

امارت اسلامى افغانستان
وزارت تحصيلات عالي
معينيت امور علمى

تفسير موضوعى سورة المرسلات

(رساله ماسترى)

محصل: اسدالله " حنفى "

استاد رهنما: دكتور پوهنمل نصر من الله " مجاهد "

سال: 1402 هـ . ش 1445 هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپیارتمنت تفسیر و حدیث

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم اسد الله ولد عبدالودود ID: SH-MST-S1400-868 محصل دور هفتم تفسیر و حدیث که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: تفسیر موضوعی سوره المرسلات به روز دوشنبه تاریخ ۱۳/۳۸/۱۴۰۲ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۸۸ (نمره به عدد) هشتاد و هشت (نمره به حروف) گردید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد طاهر قاسمی	عضو هیات	
۲	دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی	عضو هیات	
۳	دکتور نصرمن الله مجاهد	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

..... معاون علمی

..... آمر بورده ماستری

خلاصه موضوع

موضوع تحقیق که " تفسیر موضوعی سوره مبارکه المرسلات" میباشد موضوع طبق طرز العمل مورد ماستری و طرح تصویب شده آن بر یک مقدمه و دو بخش ترتیب شده است، بخش اول تمهیدی بوده راجع به معرفی تفسیر موضوعی و موضوعات مرتبط به این شیوه تفسیری سوره های قرآن کریم و موضوعات مربوط به معرفی سوره مبارکه المرسلات بوده است، و بخش دوم تفسیر سوره المرسلات میباشد که سوره المرسلات مطابق اسلوب تفسیر موضوعی و مضامین که در این سوره بیان شده است بر پنج مقطع اساسی تقسیم شده است، موضوع محوری در این سوره اثبات حقانیت بعث، حساب و جزاء میباشد.

موضوع از چند لحاظ دارای اهمیت میباشد:

-تعلق موضوع به ترجمه، تفسیر و تحقیق یکی از سوره های قرآن کریم (سوره المرسلات) بوده که در آن یکی از موضوعات عقیدوی (قیامت، بعث و جزاء) میباشد.

-در این سوره برای اثبات موضوع محوری یک شیوه خاصی بکار رفته است که متفاوت از سوره های دیگر میباشد.

هدف از انجام تحقیق: خدمت در راستای دعوت به دین اسلام و معرفی قرآن کریم بحیث کتاب هدایتگر و تضمین کننده سعادت دنیوی و آخروی بوده است که یک وجیبه و مکلفیت دینی میباشد.

نتایج بدست آمده از تحقیق:

-قرآن کریم موافقان و مخالفان خود را در تمام زمانه معرفی کرده است و هدف از ترجمه و تفسیر سوره های قرآن کریم به هر زبان در تمام عصر ها معرفی و واقعبیت های قرآنی و زمان شمول بودن آن میباشد.

- با دانستن معنا و مفهوم واقعی سوره مبارکه المرسلات انسانها از حقیقت زندگی و اینکه سعادت در چه است پی برده و درک واقعی از مقاصد دین اسلام حاصل شده و هدایت به راه راست و امتثال به اوامر الهی و نجات در مسیر زندگی دنیا و سعادت در آخرت میسر میگردد.

و موضوع به صورت توصیفی، تحلیلی و نظری در منابع تفسیر، علوم حدیث، علوم لغت و منابع شرعی دیگر به شکل محوری و شیوه موضوعی بررسی شده است.

واژه های کلیدی: تفسیر، موضوعی، المرسلات.

موضوع:.....صفحه

مقدمه.....Error! Bookmark not defined.

بخش اول- موضوعات کلی و مفاهیم.....Error! Bookmark not defined.

موضوع اول- تعریف تفسیر موضوعی، اهمیت و انواع آن.....Error! Bookmark not defined.

فرع اول- تعریف تفسیر موضوعی.....Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- اهمیت تفسیر موضوعی.....Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- نشأت تفسیر موضوعی.....Error! Bookmark not defined.

فرع چهارم-انواع تفسیر موضوعی.....Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم- معرفی سوره مبارکه المرسلات.....Error! Bookmark not defined.

فرع اول- نام سوره و سبب نام گذاری سوره المرسلات.....Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- بیان فضایل سوره المرسلات.....Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- تعداد آیات، محل نزول و ترتیب سوره المرسلات.....Error! Bookmark not defined.

موضوع سوم- محور سوره المرسلات و بیان مناسبات.....Error! Bookmark not defined.

فرع اول- موضوع محوری سوره المرسلات.(بیان حتمی بودن بعث و وقوع قیامت).....Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- بیان مقاصد سوره المرسلات.....Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- مناسبت در میان اسم سوره و موضوع محوری آن.....Error! Bookmark not defined.

فرع چهارم- مناسبت در میان شروع و ختم سوره.....Error! Bookmark not defined.

فرع پنجم- مناسبت سوره المرسلات با سوره قبلی.....Error! Bookmark not defined.

بخش دوم- مقاطع سوره المرسلات.....Error! Bookmark not defined.

مقطع اول- بیان شواهد برای وقوع و حقایقیت، وقت و بعضی علامات قیامت(از آیه 1-15).....Error! Bookmark not defined.

موضوع اول- ترجمه آیات، و بیان مناسبت.....Error! Bookmark not defined.

فرع اول- ترجمه آیات این مقطع.....Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- بیان مناسبت در میان آیات افتتاحیه با محور سوره:.....36

Error! Bookmark not defined. موضوع دوم-تفسیر موضوعی، شرح کلمات و ارشادات آیات این مقطع.

فرع اول- تفسیر موضوعی آیات این مقطع.....36

فرع دوم- شرح کلمات و مصطلحات آیات این مقطع.....43

Error! Bookmark not defined. فرع دوم-بیان ارشادات مستفاد از آیات این مقطع.

Error! Bookmark not defined. مقطع دوم- تخویف کفار به هلاکت مکذبین در امم سابقه (از آیه 16-19) ..

Error! Bookmark not defined. موضوع اول-ترجمه آیات و بیان مناسبات.

فرع اول- ترجمه آیات.**Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم- بیان مناسبت آیات این مقطع با مقطع قبلی و محور سوره.**Error! Bookmark not defined.**

Error! موضوع دوم-تفسیر موضوعی ، شرح کلمات بارز، و ارشادات آیات این مقطع.....
Bookmark not defined.

فرع اول -تفسیر موضوعی آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم- شرح جملات وکلمات بارز آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

فرع سوم- درس و ارشادات آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

Error! مقطع سوم- تأمل در خلقت انسان وکائنات، تذکیر با ارشاد و هدایات. آیه : 20- الی 28.
Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. موضوع اول-ترجمه آیات و بیان مناسبت.

فرع اول- ترجمه آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم- بیان مناسبت آیات این مقطع با مقطع قبلی و محور سوره.**Error! Bookmark not defined.**

Error! موضوع دوم- تفسیر موضوعی ، شرح کلمات بارز، و ارشادات آیات این مقطع.....
Bookmark not defined.

فرع اول -تفسیر موضوعی آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم- شرح وتوضیح کلمات بارز آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

فرع سوم- درس و ارشادات آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

Error! مقطع چهارم-وعید برای مکذبین به برگشت زشت در روز قیامت ازآیه: 29الی 40
Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. موضوع اول-ترجمه آیات و بیان مناسبت.

فرع اول- ترجمه آیات این مقطع.**Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم- بیان مناسبت آیات این مقطع با مقطع قبلی و محور سوره.**Error! Bookmark not defined.**

موضوع دوم- تفسیر موضوعی ، شرح کلمات بارز، و ارشادات آیات این مقطع؛ Error!

Bookmark not defined.

فرع اول-تفسیر موضوعی آیات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- شرح کلمات بارز آیات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- دروس و ارشادات آیات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

مقطع پنجم- ذکر پاداش نیکو کاران با تقابل به جزای منکرین از آیه : 41الی 50. Error!

Bookmark not defined.

موضوع اول-ترجمه آیات و بیان مناسبت. Error! Bookmark not defined.

فرع اول- ترجمه آیات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- بیان مناسبت آیات این مقطع با مقطع قبلی و محور سوره. Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم- تفسیر موضوعی ، شرح کلمات بارز، و ارشادات آیات این مقطع. Error!

Bookmark not defined.

فرع اول-تفسیر موضوعی آیات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

فرع دوم- شرح کلمات بارز آیات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

فرع سوم- دروس و ارشادات آیات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

خاتمه Error! Bookmark not defined.

نتایج تحقیق، 109

پیشنهادهات 112

فهرست آیات Error! Bookmark not defined.

فهرست احادیث و آثار Error! Bookmark not defined.

فهرست اعلام Error! Bookmark not defined.

فهرست منابع 113

نتایج تحقیق

الحمد لله اولاً و آخراً والشكر لله على ما وفقني لاتمام هذا الجهد.

وبعد : به فضل و توفیق الله متعال تحقیق روی موضوع " تفسیر موضوعی سوره المرسلات " را تا آنجا که توان داشتم به اتمام رسانیدم ، امید است احاطه پسندیده ی روی موضوع کرده باشم و تحقیق روی موضوع یک مقدمه خوبی برای تحقیقات بعدی در تفسیر سوره های قرآن کریم بوده باشد.

از بررسی تفسیر و مفاهیم سوره مبارکه المرسلات به نتایج ذیل دست یافتم:

1- در ابتدای سوره الله متعال تابعداری ملائک و باد های مسخر در تنظیم امور جهان هستی را دلیل و حجت برای حقانیت برپایی قیامت قرار داده است.

2- زمان مشخص قیام قیامت برای هیچ یکی از پیغمبران اطلاع داده نشده البته مطابق اطلاع این سوره علایم و نشانه هایی قبل از قیامت رخ خواهد داد و حوادث تکان دهنده ی به بار خواهد آمد که نظام هستی در هم و برهم خواهد شد.

3- پیغمبران الهی در محشر و در زمان محاسبه امتان شان به حیث شاهد بر تبلیغ رسالت شان حاضر کرده شده و سپس محاسبه خلائق آغاز میگردد.

4-- در تعدد "مقسم به" با اوصاف متعدد در شش آیه اشاره به معانی میباشد که جواب قسم را تأیید و تأکید میکند و در آنها دلیل و حجتی بر مضمون جواب قسم بوده است، که عبارت از وقوع حتمی جزای موعود بها (وقوع قیامت) است.

5- الله متعال در تنظیم امور نظام هستی مخلوق های را چون ملائک ، باد ها ، آب و هوا و غیره خلق کرده است.

6- باد یکی از مخلوقاتی است که الله متعال آن را خلق کرده است، باد ها تنظیم کننده و پیام آور رحمت الله متعال (باران ها) میباشد البته گاهی باد ها تعمیل کننده قهر و خشم الله متعال نیز میباشد.

7- ملائک تابع امر او تعالی و باد ها تابع قدرت و حکمت الله جلّت عظمته میباشد پس در تابعیت این دو مخلوق دلیلی بر ازنده ی بر حقانیت زنده شدن پس از مرگ و فیصله در میان مخلوقاتش میباشد.

- 8-قرآن کریم در اثبات امور مهم از اسلوب متنوعی چون بیان بیان حالات و حوادث استفاده کرده است .
- 9-ایجاز در عبارت ،دقت در تعبیر یکی از اسلوب های بلاغی بوده که در تمام مقاطع سوره المرسلات از آن استفاده شده است.
- 10-تکذیب حق و تمرد در برابر آن خشم و قهر الله متعال را تا سرحد هلاکت و نابودی مکذبین سبب شده است.
- 11-هلاکت ونابودی متمردين توسط عذاب های گوناگون سنت الهی در امت های گذشته بوده است .
- 12-غرض از بیان و حواله وقایع تاریخی در نزول عذاب بر اقوام وگروه ها در قرآن کریم ، تخویف برای منکرین ودرس عبرت برای همگان میباشد.
- 13-عاقبت تکذیب حق هلاکت ،حسرت و محرومیت خواهد بود.
- 14-رویداد های تاریخی اقوام مکذبه مثل قوم نوح ، عاد ،ثمود ، قوم لوط وفرعون دلیلی بر کمال قدرت الله متعال بر بعث و معاد میباشد.
- 15-تفکر در اصل خلقت انسان عاقل را به باور ویقین به خلقت دوباره ،حساب و جزاء وادار میسازد، زیرا ذات که او را از آب حقیر وضعیف آفریده است و روزی این زندگی او را پایان می بخشد، قطعاً قادر است که او را دوباره زنده نماید.
- 16- تغییر در نظام خلقت وهستی ها شواهدی برای قطعیت بعث (زنده شدن پس از مرگ) ودرس برای آماده گی زندگی پس از مرگ میباشد.
- 17- یاد آوری اصل خلقت وسپس یاد آوری از زمین بحیث مکانی زندگی ودفن پس از مرگ برای این است که انسان ها مخلوق ضعیف بیش نیستند.
- 18- انسانها نباید با حالات پست بالای زنده گی شان متعجب شوند زیرا آنان در ابتدای خلقت نطفه و در وسط جسمی که زیبایی وافتخارش در لباس ودر پایان زندگی جیفه بیش نیستند.
- 19-انسان در حال حیات و پس از مرگ نیز مکرم میباشد لذا جسد انسان باید در زمین دفن شود به آتش سوزاندن وبه حیوان خوراندن جسد انسان پس از مرگ اهانت برای انسان بوده وخلاف کرامت انسانی میباشد.

- 20- عذاب کفار مکذب در محشر و در حین محاسبه با سایه افگندن دود جهنم شروع میشود.
- 21- نفی نطق از منکرین دلیلی برای عدم توان آنان به عذر خواهی، غم و حسرت آنان است یعنی در این روز مکذبین دلیلی بر عذر خواهی به غرض نجات شان ندارند، وحیله و تدبیری هم در کار نمیباشد.
- 22- در بیان عذابها برای کفار در امر دنیوی، زجر، توبیخ، و سرزنش بوده است که هدف از آن در امر دنیوی موعظه و پند گرفتن برای همگان و برحذر بودن از کفر میباشد.
- 23- آتش جهنم دارای اوصاف مثل دود، شراره و غیره میباشد که این اوصاف در آتش دنیا نیز میباشد اما با آتش دنیا قابل مقایسه نمی باشد.
- 24- تصویر قرآن کریم از مناظر قابل مشاهده قیامت و هول ناکی آن بمقصد آن است که انسانها این منظره ها را با تمام ابعادش به بصارت قلبی ببینند و به صورت حسی آزمایش کنند.
- 25- قرآن کریم از اسلوب ترغیب و ترهیب استفاده نموده است، دعوتگران باید از اسلوب های قرآنی با رعایت حالت مدعوین در امر دعوت استفاده نمایند.
- 26- تکرار "ویل" در هر موضع برای بیان مفهوم خاص بوده و هدف از آن موعظه و پند گرفتن و یاهم توبیخ و سرزنش برای کفار است.
- 27- بیان نعمات جنت برای متقین بعد از بیان عذاب و دشواری های قیامت برای مکذبین ترهیب و ترغیب هر دو را شامل میباشد. (از عذاب الهی بترسید و برای نوازش و نعماتش آماده شوید).
- 28- یاد آوری نعمات برای مؤمنان به تعقیب عذاب و دشواری های روز قیامت برای کفار از دید حسرت نسبت به کافران بوده و از جنس عذاب روحی برای آنان است.
- 29- ایمان شرط تکلیف و صحت عمل است پس مطالبه رکوع از کفار توبیخ و زجر نسبت به آنان است.
- 30- دنیا جای نوازش برای کافران است و نتیجه کفر و تکذیب محرومیت، حسرت، عذاب و رسوایی ها در آخرت میباشد

پیشنهادات

از مهم ترین خواست و پیشنهاد های که تحقیق کننده آن را ضروری میدانند قرار ذیل است:

1- روش تفسیر موضوعی از شیوه های ذهن نشین و عام فهم قرآن کریم بوده که تدبیر در موضوعات قرآن کریم را سبب میشود لذا از مقامات سایر ادارات تحصیلی تقاضا مینمایم که این شیوه تفسیر قرآن کریم را شامل بحث های تحقیقاتی خود نمایند تا از این طریق معلومات موضوعات قرآن کریم توضیح شود.

2- از اینکه تفسیر موضوعی تنها به تفسیر کل قرآن کریم مطابق به این شیوه منحصر نبوده بلکه موضوعات خاص قرآنی را نیز شامل میشود لذا از مسؤلین محترم پوهتون سلام و نهاد های دیگر تقاضا مینمایم که موضوعات قرآنی را نیز شامل ابحاث تحقیقاتی نموده و بحث های تحقیقی موضوعات قرآنی را شامل نشرات پوهنتون نمایند.

3- و به محصلین محترم پیشنهاد مینمایم که در ابحاث تحقیقی شان که شامل تفسیر موضوعی سوره ها و موضوعات قرآن کریم باشد، بحث های تحقیقاتی و تفاسیر موضوعی معاصر را بیشتر جستجو نموده و نمایند و به اعجاز بلاغی قرآن کریم بیشتر توجه نمایند تا اینکه مطابقت قرآن کریم با تمام عصر ها و نیاز های بشری در تمام زمانه ها بر ملا شود.

فهرست منابع

القرآن الكريم:

- 1- ابن العربي ، ابو بكر محمد بن عبدالله اشبيلي ، تفسير احكام القرآن ، ط(1438هـ) دارالكتب العلمية بيروت.
- 2- ابن منظور، محمد بن مكرم، بن علي ،ابو الفضل، جمال الدين ،بن منظور الانصارى روى فى الافريقى(1414هـ) لسان العرب دارالصادر بيروت الطبعة الثالثة..
- 3- ابن جوزي ، أبو الفرج عبد الرحمن بن علي ابن الجوزي ، ط(1422هـ) زاد المسير في علم التفسير، تحقيق : عبد الرزاق المهدي الناشر : دار الكتاب العربي - بيروت.
- 4- ابن فارس أبي الحسين أحمد بن فارس بن زكريا معجم مقاييس اللغة لابن فارس، تحقيق: عبد السلام هارون، ط(1420هـ) دار الجيل، بيروت.
- 5- ابن عاشور ، محمد طاهر بن محمد بن محمد بن محمد طاهر بن عاشور التونسي، (1984م) التحرير والتنوير (تحرير معنى السديد، وتنوير العقل الجديد من تفسير الكتاب المجيد) ط الدار التونسية.
- 6- ابن عطية ، ابو محمد عبدالحق بن غالب بن عبد الرحمن بن تمام بن عطية الاندلسى المحاربى ، (ت 542هـ) المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز تحقيق عبدالسلام عبدالشافى محمد (1422هـ) النشر دارالكتب العلمية بيروت الطبعة الاولى.
- 7- ابن سعد محمد بن سعد بن منيع أبو عبدالله البصري الزهري ط(1968م) الطبقات الكبرى تحقق : إحسان عباس الناشر : دار صادر – بيروت الطبعة : 1 عدد الأجزاء : 8
- 8- ابن كثير (اسماعيل بن كثير القرشى) تفسير القرآن العظيم ، مكتبة دار الفكر، بيروت، 1401هـ..
- 9- ابو داود، سليمان بن الأشعث السجستاني، (ت 275هـ . 870م). ط. 1، 1م، سنن ابي داود: (تحقيق يوسف الحاج احمد)، مكتبة ابن حجر، دمشق، 1420هـ . 1999م.
- 10- أبو بكر بن أحمد بن محمد بن عمر الأسدي الشهبي الدمشقي، تقي الدين ابن قاضي شهبة (المتوفى: 851هـ) ط(1407هـ) طبقات الشافعية المحقق: د. الحافظ عبد العليم خان دار النشر: عالم الكتب – بيروت الطبعة: الأولى، عدد الأجزاء: 4

- 11- أبو بكر بن أحمد بن محمد بن عمر الأسدي الشهبي الدمشقي، تقي الدين ابن قاضي شهبة (المتوفى: 851هـ) ط(1407هـ) **طبقات الشافعية**، المحقق: د. الحافظ عبد العليم خان دار النشر: عالم الكتب - بيروت الطبعة: الأولى.
- 12- أبو السعود العمادي محمد بن محمد بن مصطفى (المتوفى: 982هـ) الكتاب: **تفسير أبي السعود = إرشاد العقل السليم إلى مزايا الكتاب الكريم** الناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت.
- 13- ابو عبدالله محمد بن اسماعيل، (ت. 256هـ. 869م) **صحيح البخارى**: ط(1400هـ) (ضبطه و رقمه و وضع فهرسه الدكتور مصطفى اديب البغا) مؤسسة الخدمات الطباعة، بيروت .
- 14- ابو عيسى ، محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن الضحاک الترمذی ، [ت279هـ] **سنن الترمذی**: مع تحقيق محمد ناصر الدين الالبانى ، مكتبة المعارف بيروت.
- 15- ابوحيان ، محمد بن يوسف بن علي بن يوسف بن حيان أثير الدين الأندلسي (المتوفى: 745هـ) ط (1420هـ) **البحر المحيط في التفسير**، تحقق: صدقي محمد جميل الناشر: دار الفكر - بيروت.
- 16- ابو عبدالله احمد بن حنبل، (ت. 241هـ. 855م) **المسند**. ط. 1، 20م، (شرحه و وضع فهرسه احمد محمد شاكر)، دار الحديث، القاهرة، 1416هـ. 1995م.
- 17- ابوحيان ،محمد بن يوسف بن علي بن حيان الغرناطى ، **تفسير البحر المحيط** : ط (1411هـ) دالاحياء التراث العربى بيروت الطبعة الثانية.
- 18- أبو زيد عبد الرحمن بن محمد بن مخلوف الثعالبي (المتوفى: 875هـ) ط(1418هـ) **تفسير الثعالبي (الجواهر الحسان في تفسير القرآن)** المحقق: الشيخ محمد علي معوض والشيخ عادل أحمد عبد الموجود الناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت الطبعة: الأولى.
- 19- أبو عمرو عثمان بن سعيد الأموي الداني، ط(1414هـ) **البيان في عد آي القرآن** ، تحقيق : غانم قدوري الحمد ، دار النشر : مركز المخطوطات والتراث - الكويت الطبعة : الأولى عدد الأجزاء / 1.

- 20- أبو محمد عبد الرحمن بن محمد بن إدريس بن المنذر التميمي، الحنظلي، الرازي ابن أبي حاتم (المتوفى: 327هـ) ط(1419هـ) تفسير القرآن العظيم لابن أبي حاتم، المحقق: أسعد محمد الطيب الناشر: مكتبة نزار مصطفى الباز - المملكة العربية السعودية الطبعة: الثالثة.
- 21- ابو ياسر محمد بن عبد الله بن مطر الزهراني، التفسير الموضوعي للقرآن الكريم، الناشر مكتبة جامعة الاسلامية المدينة.
- 22- ابي اليعلى، ط(1419هـ) طبقات الحنابلة دار المعرفة بيروت.
- 23- ابراهيم بن عمر بن حسن الرباط بن علي بن ابي بكر البقاعي (ت 885هـ) ط(1418هـ) نظم الدرر في تناسب الآيات والسور: ناشر دار الكتب الاسلامي.
- 24- ابراهيم مصطفى المعروف باحمد الزيات، المعجم الوسيط: باب الفاء مع السين والراء. 688 /2. الطبعة الثانية 1989م - مؤسسة دار الدعوة - إستنبول - تركيا.
- 25- أرشيف ملتقى أهل التفسير.. أبو محمد المصري www.aldahereyah.net ملتقى أهل التفسير المجلة بحوث العلمية.
- 26- اصفهاني الراغب (ت425هـ) ط(1423) ، مفردات الفاظ القرآن تحقيق صفوان عدنان داودي دار القلم دمشق.
- 27- آلوسی ، شهاب الدين محمود بن عبد الله الحسيني الألوسي (المتوفى: 1270هـ) ط(1415هـ) روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني المحقق: علي عبد الباري عطية الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت الطبعة: الأولى، عدد الأجزاء: 16 .
- 28- الألباني ، أبو عبد الرحمن محمد ناصر الدين، بن الحاج نوح بن نجاتي بن آدم، الأشقودري الألباني (المتوفى: 1420 هـ) : صحيح وضعيف الجامع الصغير، الناشر دارالكتب العربي بيروت.
- 29- بقاعي ، إبراهيم بن عمر بن حسن الرباط بن علي بن أبي بكر البقاعي (المتوفى: 885هـ) ط(1408هـ) مصاعد النظر للإشراف على مقاصد السور دار النشر: مكتبة المعارف - الرياض الطبعة: الأولى عدد الأجزاء: 3

- 30- بغوي ، محى السنة ابو محمد الحسين بن مسعود البغوى (ت 510هـ) معالم التنزيل فى تفسير القرآن (التفسير البغوى) تحقيق عبدالله النمر (1417هـ) دار طيبة للطبع والتوزيع الطبعة الرابعة.
- 31- جرجاني ، علي بن محمد بن علي الزين الشريف الجرجاني (المتوفى: 816هـ) ط (1403هـ) التعريفات ، المحقق: ضبطه وصححه جماعة من العلماء بإشراف الناشر الناشر: دار الكتب العلمية بيروت - لبنان الطبعة: الأولى عدد الأجزاء: 1
- 32- جزايرى ، جابر بن موسى بن عبدالقادر بن جابر ، ابوبكر ، الجزايرى (ط 1424) ايسر التفاسير طبع مكتبة العلوم والحكم المدينة المنوره المملكة العربية السعودية.
- 33- خرم دل: مصطفى خرم دل، تفسير فارسي نور، مكتبة الكترونيكى قلم.
- 34- خير الدين بن محمود بن محمد بن على بن فارس ، الزركلى ، دمشق [ت 1396هـ] ط (1396) هـ الأعلام: النشر دار الملايين طبعة خامس عشر.
- 35- دكتور، وهبة بن مصطفى الزحيلي ط (1418هـ) التفسير المنير فى العقيدة والشريعة والمنهج الناشر : دار الفكر المعاصر – دمشق الطبعة : الثانية ، عدد الأجزاء : 30.
- 36- دكتور ابراهيم بن صالح بن عبدالله الحميضي الاستاذ بقسم القرآن وعلومه بجامعة قسيم السعودية المدخل الى تفسير الموضوعى ط (1437هـ) مكتبة ملك فهد الوطنية ودار ابن جوزي.
- 37- د عبد الستار فتح الله سعيد. المدخل إلى التفسير الموضوعي: ص 40- 50 ط (1991م) الطبعة الثانية . دار التوزيع والنشر الإسلامية.
- 38- دكتور زيد عمر العيص ط (1432هـ). التفسير الموضوعى بين التأصيل والتمثيل دار الحديث الرياض الطبعة الثانية.
- 39- ذهبى شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد الذهبى ط (1423هـ) سير أعلام النبلاء المحقق : مجموعة محققين بإشراف شعيب الأرنؤوط الناشر : مؤسسة الرسالة عدد الأجزاء : 23.
- 40- ذهبى ، شمس الدين ، أبو عبد الله محمد بن احمد الذهبى، ط (1398هـ) تذكرة الحفاظ الجزء الاول (من الطبقة الاولى إلى الطبقة السابعة) صحح عن النسخة القديمة المحفوظة فى مكتبة الحرم المكي، دار احياء التراث العربي.

- 41- الرازي، ابو عبدالله محمد بن عمر بن الحسن بن الحسين، التيمي الرازي، الملقب بفخر الدين الرازي، خطيب الرعي [ت606هـ] مفتاح الغيب (التفسير الكبير). طبع (1420)هـ. دار احياء التراث العربي بيروت.
- 42- زرکشى، محمد بن بهادر ابو عبدالله المصرى؛ البرهان في علوم القرآن: ط (1428)هـ. دارالكتب العلمية بيروت.
- 43- سخاوى، علي بن محمد بن عبد الصمد الهمداني المصري الشافعي، أبو الحسن، علم الدين السخاوي (المتوفى: 643هـ) ط (1419هـ) جمال القراء وكمال الإقراء دراسة وتحقيق: عبد الحق عبد الدايم سيف القاضي الناشر: مؤسسة الكتب الثقافية بيروت عدد الأجزاء: 2، الطبعة: الأولى.
- 44- سيد قطب، ابراهيم حسين، الشاربي (ت 1385هـ) ط (1412) تفسير في ظلال القرآن هـ. الناشر دار الشروق بيروت .
- 45- سيوطى، عبدالرحمن بن ابى بكر بن محمد بن سابق الخضيرى جلال الدين السيوطى، (ط 1423هـ) الإتقان في علوم القرآن: دارالكتب العربيه بيروت.
- 46- سيوطى، عبد الرحمن بن أبى بكر، جلال الدين السيوطى (المتوفى: 911هـ) ط (1408هـ) معترك الأقران في إعجاز القرآن، ويُسمى (إعجاز القرآن ومعترك الأقران) دار النشر: دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان الطبعة: الأولى، عدد الأجزاء: 3.
- 47- سيوطى، جلال الدين، ط (1406هـ) تناسق الدرر في تناسب السور، دارالكتب العلميه بيروت.
- 48- سعيد حوى (المتوفى 1409 هـ) ط (1424هـ) الأساس في التفسير الناشر: دار السلام - القاهرة الطبعة: السادسة.
- 49- شوكانى محمد بن علي بن محمد المعروف بالشوكانى (ت 1250هـ) ط (1407)هـ تفسير فتح القدير علق عليه وخرج احاديثه الشيخ عبدالرزاق المهدي) دار الكتب العلمية بيروت والطبعة الثانية (1415)هـ.

- 50- شيرازى، ناصر الدين أبو سعيد عبد الله بن عمر بن محمد الشيرازي البيضاوي (المتوفى: 685 هـ) ط(1423هـ) تفسير البيضاوي أنوار التنزيل وأسرار التأويل دار النشر: دار الفكر بيروت عدد الأجزاء: 5
- 51- صابوني، محمد علي الصابوني صفوة التفاسير ط (1417 هـ - 1997 م) الناشر: دار الصابوني للطباعة والنشر والتوزيع - القاهرة الطبعة: الأولى،
- 52- صلاح عبد الفتاح الخالد، التفسير الموضوعي بين النظرية والتطبيق: ص 56- 58 الطبعة الثانية (2008م). دار النفائس للنشر والتوزيع.
- 53- طبرى، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب، الأملى، أبو جعفر الطبرى، (ت 310 هـ) ط(1422 هـ) تفسير الطبرى: تحقيق الدكتور ابو عبدالله بن عبد المحسن التركى طبع مكتبة دار الهجره.
- 54- طبرى، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الأملى، أبو جعفر الطبرى (المتوفى: 310 هـ) ط(1420 هـ) جامع البيان في تأويل القرآن (تفسير الطبرى) المحقق: أحمد محمد شاکر الناشر: مؤسسة الرسالة الطبعة: الأولى.
- 55- فيومى، احمد بن احمد بن على ط (1409 هـ) مصباح المنير فى شرح غريب الحديث، المكتبة العلمية بيروت.
- 56- فيروز آبادى، مجد الدين، محمد بن يعقوب الفيروز آبادى، القاموس المحيط: تحقيق محمد نعيم عرق سوسى ط(1426 هـ) باب الرءاء فصل الفاء مع السين ص/ 587. الطبعة الثانية مؤسسة الرسالة - بيروت - لبنان.
- 57- عثمان بن سعيد بن عثمان بن عمر أبو عمرو الداني (المتوفى: 444 هـ) ط(1414 هـ) البيان في عدّ آي القرآن المحقق: غانم قدوري الحمد الناشر: مركز المخطوطات والتراث الكويت الطبعة: الأولى عدد الأجزاء: 1
- 58- علاء الدين علي بن محمد بن إبراهيم بن عمر الشيعي أبو الحسن، المعروف بالخازن (المتوفى: 741 هـ) ط(1415 هـ) تفسير خازن، لباب التأويل في معاني التنزيل تصحيح: محمد علي شاهين الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت الطبعة: الأولى.

- 59- عبد الحي بن أحمد العكري الدمشقي (ت 1032م 1089م) الحنبلي، **شذرات الذهب في أخبار من ذهب** دار النشر: دار الكتب العلمية.
- 60- عمر رضا كحالة ط(1422هـ) **معجم المؤلفين** الناشر مكتبة المثنى - بيروت دار إحياء التراث العربي بيروت.
- 61- عمر رضا الكحالة **معجم المؤلفين** ، الناشر مكتبة المثنى - بيروت دار إحياء التراث العربي بيروت.
- 62- مجموعة من الأساتذة والعلماء المتخصصين ،ط(1423هـ) **الموسوعة القرآنية المتخصصة** ،الناشر: المجلس الأعلى للشئون الإسلامية، مصر عدد الأجزاء: 1
- 63- مجموعة من العلماء التفسير وعلوم القرآن ،باشراف الدكتور مصطفى مسلم بجامعة الشارقة ،ط(1431هـ) **التفسير الموضوعى لسور القرآن الكريم** ،الناشر كلية الدراسات العليا والبحث العلمى ،الجامعة الشارقة.
- 64- محمد الأمين بن محمد المختار بن عبد القادر الجكني الشنقيطي (المتوفى : 1393هـ)ط(1415هـ) **أضواء البيان في إيضاح القرآن بالقرآن** الناشر : دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع بيروت - لبنان.
- 65- محمد جمال الدين بن محمد سعيد بن قاسم الحلاق القاسمي (المتوفى: 1332 هـ) **من لطائف وأسرار (تفسير القاسمي محاسن التأويل) إعداد وتعليق: عبد الرحمن القماش (من علماء الأزهر الشريف).**
- 66- محمد حبيب مختار ، المبارك ،ط(1433هـ) **التناسق الموضوعى لسور القيامة والانسان والمرسلات** ،الرسالة لنيل الدرجة (الماجستير) فى التفسير وعلوم القرآن بجامعة ام القرى السعودية.
- 67- مسلم بن حجاج ابوالحسن القشيري النيشابورى (ت 261هـ) **صحيح مسلم المسند الصحيح** ،بنقل العدل عن العدل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم: (ب ت) دار احياء التراث العربى.
- 68- مصطفى مسلم، **مباحث في التفسير الموضوعى**: الطبعة السادسة 2009م - دار القلم - دمشق - سوريا.

- 69- مصطفى مسلم، ط(1428هـ) مباحث في علوم القرآن: دار القلم - دمشق - سوريا.
- 70- مناع القطان ط(1421هـ)، مباحث في علوم القرآن، مكتبة المعارف، رياض، الطبعة الثالثة.
- 71- نظام الدين حسن بن محمد بن حسين القمي النيشابورى المتوفى(850هـ) ط(1416هـ) غرايب القرآن و غرايب الفرقان، التحقيق شيخ زكريا عميرات الناشر دار الكتب العلمية بيروت الطبعة الاولى، ج29/ص337.

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af